

ЧАСТИНА I

СВІТЛО В РЕЗИДЕНЦІЇ

Розділ 1

Смертельний діагноз

Снігопад щойно припинився, і звуків знадвору майже не чути. Тихо, бо початок січня, коледж порожній; я почув кроки швейцара під моїми вікнами, коли він завершував вечірній обхід. Потім кроки поглинув сніг, і до мене лише час від часу долинав брязкіт його ключів.

Я нікуди не збирався йти й рано заслони́в вікна. З кухні принесли обід, і я з'їв його, читаючи біля каміна. Вогонь яскраво горів цілий день; і хоча було вже близько десятої вечора, я знову розворушив його й підкинув ще вугілля, щоб довше горіло. Біля самого каміна було нестерпно гаряче, але трохи далі два фотелі й канапа утворювали острівце́ комфорта – там було тепло й затишно. Поза цією зоною, за стінами високої середньовічної кімнати, гуляли протяги. Спалахи вогню проникали в похмурі кути, освітлювали обшивку на стінах м'яким рожевим світлом, але тепло не сягало так далеко. Тож у більшій частині кімнати було холодно, як надворі, і я поспішив повернутись на затишний острівце́ перед каміном, освітлений настільною лампою, який став ще приємнішим після холодного повітря, з якого я щойно втік.

Я зручно вмовстився у фотелі з книгою, розслаблений і задоволений, що не треба рухатись. І читав так зосереджено, що не почув кроків на сходах, аж поки, постукавши, на порозі з'явився Джаго.

– Слава Богу, що я вас застав, – сказав він. – Я дуже радий, що ви вдома!

Він струсив сніг з черевиків на сходовому майданчику, а потім зайшов і сів у фотель навпроти мене. На Джаго досі була мантія, і я здогадався, що він з колегами довго сидів у професорській. Він перепрошував, що потурбував мене – надто багатослівно як для людини, яка зазвичай поводить себе невимушено.

Щоправда, іноді в перші хвилини зустрічі він ніяковів – так було з усіма, включно зі мною, хоча ми й симпатизували один одному. Я вже звик до його надмірних перепрошувань і надто сердечних привітань. Але того вечора він аж занадто хвилювався і був дуже напруженим.

Йому було близько п'ятдесяти, але через лисину й сивину здавався старшим. Утім, перше враження було оманливим. Високий і повний, з невеликим черевцем, він був активним і легким на підйом. Обличчя на масивній голові – з високим чолом, обрамлене рідким посивілим волоссям, – часто міняло свій вираз, а усмішка нагадувала блискавку. Очі, зменшені товстими лінзами окулярів, були дуже яскравими, молодими й жвавими.

На перший погляд його можна було б сприйняти за статечного сенатора. Але невдовзі ставало зрозуміло, який він непосидючий. Його реакція була такою ж швидкою, як і усмішка; здавалося, що його нерви завжди оголені. Тож ніхто вже не згадував про сенатора – навпаки нарікали, що його почуття та емоції надто бурхливі. Багатьом не подобалася його схильність до показухи. Проте і їх вражала глибина його почуттів. Щоправда, для цього треба було мати певну проникливість, адже Джаго, крім глибоких почуттів, вирізняла й шалена гордість.

На той час – а це був 1937 рік – він уже десять років був старшим наставником коледжу. Я познайомився з ним за три роки до того, у 1934-му, коли Френсіс Гетліфф, знаючи, що я хочу більшу частину свого часу присвятити академічному праву, запропонував раді коледжу запросити мене на роботу. Джаго

підтримав мене (завдяки своїй проникливості він одразу здогадався, що саме змусило мене змінити кар'єру майже в тридцять років) і відтоді ставився до мене з особливою прихильністю, яку зазвичай відчувають до протезе.

– Я радий, що ви вдома, Еліоте, – сказав він, дивлячись на мене. – Конче мусив побачити вас сьогодні ввечері. Просто не зміг би заснути, якби довелося чекати до ранку.

– Що сталося?

– Ви знаєте, – відповів Джаго, – що сьогодні лікарі обстежували директора?

Я кивнув:

– Збирався запитати про результати завтра вранці.

– Я вже можу їх повідомити, – сказав Джаго. – Якби ж то висновок був іншим!

Він зробив паузу і продовжив:

– Він потрапив до лікарні минулої ночі. Сьогодні вранці йому вставили трубку і відправили додому. Результати надійшли перед обідом. Це безнадійно. У кращому разі лікарі дають щонайбільше пів року.

– Що в нього?

– Рак. Неоперабельний, – обличчя Джаго потемніло від болю. – Сподіваюсь, що коли настане мій час, я не мучитимусь так.

Ми помовчали. Я думав про директора, з його дружнім сарказмом, витонченим смаком і щирою релігійністю. Згадував нескінченні суперечки між ним і Джаго.

Я промовчав, і Джаго заговорив знову:

– Нестерпно, Еліоте, думати про те, що Вернон Ройс помре. Я не можу вдавати, ніби ми завжди ладнали. Ви ж це знаєте, чи не так?

Я кивнув.

– І все ж він зробив усе можливе, щоб допомогти мені минулого триместру¹, – сказав Джаго. – Знаєте, моя дружина хворіла,

¹ Академічний рік у Кембриджі поділяється на три триместри: Міклмас (жовтень-грудень), Лент (січень-березень), Істер (квітень-червень). Кожен триває вісім тижнів (тут і далі – прим. перекладача).

і я зовсім розгубився. Я не міг їй допомогти, став нікчемою, непотрібним тягарем для всіх і для себе. І ось одного дня директор запросив мене на прогулянку. І не просто так: хотів сказати, як турбується про мою дружину і як багато думає про неї. Мабуть, він здогадувався, як мені прикро через те, що її тут недооцінюють. Це мене дуже засмучувало. Він говорив недовго – сказав лише кілька десятків слів по дорозі до Уотербіча, але мене це дуже зворушило. Адже людина стає страшенно вразливою щодо тих, кого любить, – тут він усміхнувся найдобрішою зі своїх усмішок. – Ви це знаєте, як ніхто інший, Еліоте. Я відчув це, коли зустрівся з вашою дружиною. Коли їй стане краще, ви маєте знову запросити мене до Челсі. Мені у вас дуже сподобалося. Але вона, певно, багато пережила? – і продовжив: – Той день повністю змінив моє ставлення до Ройса. Ви розумієте, як мені нестерпно боляче було почути цю новину сьогодні ввечері?

Трохи згодом він вигукнув:

– І знаєте що? Я ще раз гуляв з ним, рівно місяць тому. Я погано почувався, був дуже втомлений, а він біг, як завжди. І мушу сказати – гадаю, що кожен так сказав би, – що він виглядав здоровішим від мене, – і після паузи додав: – Сьогодні ввечері ми почули його вирок.

Його переповнювало співчуття до вмираючого – щире, нестримне й глибоке. Водночас він, як завжди, драматизував, ніби хизуючись своїми почуттями, що, бувало, багатьох обурювало. Вихована людина не повинна бути такою відвертою.

– Отже, ми почули його вирок, – сказав Джаго. – Але найжахливіше те, що декому про це не сказали.

Він зробив драматичну паузу. Потім продовжив:

– Це він сам. Вони не збираються йому говорити.

Я здивовано скрикнув.

– Як на мене, це зовсім не по-людськи, – сказав Джаго. – Лікарі йому не повідомили. Навпаки, дали зрозуміти, що через два-три місяці він буде цілком здоровий. Коли хтось із нас побачить директора, то не повинен дати йому знати, що щось не так.

Він глянув мені в очі, а потім почав дивитися на вогонь у каміні. Я ненадовго залишив його. Відчинив двері, вдихнув крижане повітря, зайшов до кухні, взяв пляшку віскі, сифон і дзбанок з водою. Похолоднішало; дзбанок був таким зимним, ніби вода в ньому закрижаніла. Повернувшись з тацею, я побачив, що Джаго стоїть, спершись ліктями на камінну полицку й похиливши голову. Він навіть не ворухнувся, коли я підійшов. Я поставив тацю на столик біля свого крісла. Він випростався, подивився на мене й сказав:

– Ця новина приголомшила мене, Еліоте. Я досі не можу усвідомити, що це означає.

Він сів. Його щоки почервоніли від вогню. Обличчя було сумним і задумливим. Тягар тривоги висів на кожному з цих останніх слів.

Я налив віскі. Взявши склянку, він на мить підніс її до каміна і крізь рідину спостерігав за вогнем.

– Ця новина приголомшила мене, – повторив він. – Я не можу усвідомити, що це означає. А ви, – раптом запитав він, – розумієте, що це означає?

Я похитав головою:

– Я досі шокований.

– Ви зовсім не здогадуєтесь про наслідки? – він пильно подивився на мене. В його очах було запитання, майже виклик.

– Ще ні.

Він почекав. Потім сказав:

– Я мусив повідомити цю новину кільком нашим колегам сьогодні за обідом¹. Сам я про це не думав, але вони вказали на наслідки, якими ми не можемо нехтувати.

Не дочекавшись відповіді, він продовжив:

– Через кілька тижнів, максимум через кілька місяців, коледжу доведеться обирати нового директора.

– Авжеж, – сказав я.

– Коли настане час, ми не маємо робити це поспіхом, – сказав Джаго. – Варто підготуватись і вирішити, кого оберемо.

¹ Обід в Англії традиційно починається о 19-й чи о 20-й годині.

Я вже здогадувався, що про це зайде мова, але не хотів зараз говорити на цю тему. Джаго жадав почути від мене, що саме він має бути наступним директором і що я неодмінно проголосую за нього. Він сподівався, що я скажу це без спонуки; він волів би навіть не згадувати про вибори. Для нього було мукою зробити хоч найменший натяк і чекати на відповідь. І все ж він не зміг не нагадати. Мені було нестерпно бачити, як принижується цей гордий чоловік.

Але я ще не міг нічого йому пообіцяти. Кілька років тому одразу відповів би «так». Він мені подобався, захоплював мою увагу, був глибшою людиною, ніж його суперники. Але я вже не діяв спонтанно; мене пошарпало життя, і я став обережнішим.

– Адже, – сказав я, – ми ще маємо час.

– Хвороба може прогресувати швидше, ніж вони прогнозують, – сказав Джаго. – І було б нестерпно, якби вибори відбувалися поспіхом, коли коледж повністю розділений і колеги не можуть ухвалити спільного рішення.

– Невже, – обережно сказав я, – ми настільки роз'єднані?

– Досить часто, – відповів Джаго, несподівано усміхнувшись. – Якщо чотирнадцять чоловіків розходяться в думках щодо більшості речей, вони навряд чи домовляться про вибір нового директора.

– Ви маєте рацію, – погодився я і додав: – Боюся, що вже не чотирнадцять, а тринадцять.

Джаго понуро схилив голову. А трохи згодом різко промовив:

– Я хочу, щоб ви дещо знали, Еліоте. Сьогодні мені запропонували ухвалити важливе рішення. Я повинен вирішити, чи погоджусь, щоб висунули мою кандидатуру.

– Я завжди вважав, – сказав я, – що коли звільниться місце директора, вам це запропонують.

– Це надзвичайно люб'язно з вашого боку, – вигукнув він, – але, знаєте, до сьогоднішнього вечора я жодного разу про це не думав.

Іноді він був зовсім безпорадним перед життям і ховався, на мою думку, навіть від самого себе.

Незабаром він подивився прямо на мене і сказав:

– Гадаю, ще зарано питати, чи маєте ви хоч якась уявлення, кому віддасте перевагу?

Я повільно підвів очі, щоб зустрітися з ним поглядом.

– Сьогодні ввечері трохи зарано. Я повідомлю вам, як тільки остаточно визначусь.

– Я розумію, – усмішка Джаго була вимученою, але теплою і доброзичливою. – Я розумію. Перекоаний, що ви мені повідомите про своє рішення, хай яким воно буде.

Далі ми розмовляли невимушено й легко; і лише коли годинник коледжу пробив північ, Джаго пішов. Коли він спускався сходами, я підійшов до вікна й розсунув штори. Небо прояснилося, сніг виблискував у світлі місяця. Обрис будинку навпроти був чітким; на крутих дахах блищав сніг. Темні вікна віддзеркалювали місяць, крім вікна великої спальні в резиденції. Там світло здавалося темно-жовтим і теплим на тлі суворой яскравості ночі.

Останні удари дзигарів, що вибивали дванадцятку, все ще бриніли в повітрі. Джаго швидко йшов по неходженому снігу в напрямку головної брами. Його мантія розвівалась, коли він легкими кроками просувався крізь лютий холод.

Розділ 2

Директор говорить про майбутнє

Коли я прокинувся наступного ранку, сонце, що світило у вікно, робило спальню якоюсь загадковою. Край штор виблискували білим. Ще напівсонний, я відчув холод на обличчі, згадав про сніг і натягнув ковдру вище. І тут, наче біль, що вертається після сну, повернулася важка думка, що нині я мушу зателефонувати до рідних директора.

Почувся бій дзигарів, спочатку здалеку, потім з церкви Святої Марії, потім приєднався дзигар нашого коледжу, а потім сусіднього. Щойно дзигарі вгамувались, м'яко ступаючи, уві-

йшов Бідвелл. Штори злетіли вгору, в кімнату увірвалось світло; Бідвелл подивився на свій годинник, потім на дзигар коледжу і вимовив свою сакраментальну фразу:

– Дев'ята година, сер.

Я невиразно пробурмотів подяку. З-під простирадла бачив його рум'яне хитрувате селянське обличчя, відкрите і водночас лукаве. Він сказав:

– Ранок сьогодні прохолодний, сер. Вам тепло в ліжку?

– Так, – відповів я. І це була правда. Ця спальня, схожа на нішу і вузька, як монастирська келія, не просихала й не прогрівалась упродовж 500 років. Коли я повертався ввечері після обіду й вишивки, здавалось, що вона уособлює поєднання розкоші та химерного дискомфорту, властивих усьому коледжу. Втім, згодом я звик до контрасту між теплом у ліжку і холодним повітрям, деінде я вже не міг би так легко заснути.

Я довго відкладав, але нарешті таки зателефонував. Покликав леді Мюріел (директор походив з шотландської інтелігентної сім'ї; будучи вже середніх літ, він одружився з донькою графа) і незабаром почув її голос. Він звучав гучно і впевнено.

– Ми будемо раді вас бачити, містере Еліоте. І я впевнена, що мій чоловік теж зрадіє.

Пройшовши через двір до резиденції, у вітальні я побачив Джоан, доньку Ройсів. Я спробував висловити співчуття, але вона мене перебила:

– Це лицедійство нестерпне. Чому вони не скажуть йому правду?

Її обличчя було похмурим. Майже двадцятилітня, сильна й розумна, вона вважала себе недостатньо гарною. Дівчата в її віці через це дуже страждають, хоча всі, крім неї самої, бачили, що її врода ось-ось розцвіте.

Того ранку вона була сумна й насуплена від горя. Таких щирих і прямолінійних, як вона, важко заспокоїти.

Увійшла її мати; підтягнена, пряма, вона йшла до нас по пухнастому килиму – повз китайські ширми, повз крісла королеви Анни, повз розкішні дрібнички довгої та багато прикрашеної вітальні.